

הנחיות להוראת המצגת "אמת, שקר ומה שביניהם"

קהל היעד: כיתות ז ומעלה

משך הפעילות: 45 דקות

מטרות:

1. התלמידות והתלמידים יבינו מהן הסיבות שגורמות לאנשים לשקר.
2. התלמידות והתלמידים יבחינו בין סוגי שקרים – שקרים "לבנים", "כחולים" ו"שחורים" (להגן על האחר, להגן על קבוצת השתייכות, לתועלת עצמית בלבד).
3. התלמידות והתלמידים יכירו את היתרונות שבאמירת האמת אל מול שקרים "כחולים" ו"שחורים".

רקע:

אנשים שהם בדרך כלל ישרים, יכולים לפעמים למצוא את עצמם משקרים במידה זו או אחרת, מכל מיני סיבות ובכל מיני מצבים. יש המשקרים כדי לא להעליב – מה שמכונה "שקר לבן", יש המציגים אמת חלקית, או מעוותים את האמת כך שתתאים להם, ויש המשקרים כדי להשיג משהו למען עצמם – להאדיר את עצמם, להגן על עצמם ועוד.

ילדים מגלים את האפשרות לשקר מגיל שנתיים, ולמעשה זהו הישג התפתחותי חשוב, כי הוא מעיד על התפתחות תקינה של כישורים הכוללים שליטה עצמית והיכולת לדעת שלאנשים שונים יש ידע שונה על המצב.¹ עם זאת, יש כמובן הבדל מבחינה ערכית בין פעוט בן שנתיים ששואל את אמו איפה המוצץ, לאחר שהחביא אותו, לבין נער בין שתיים-עשרה הטוען שאין לו מושג מה קרה למילקי, אחרי שאכל אותו. המסר החברתי המקובל הוא – היה כן, אמור את האמת, והאמת עדיפה תמיד על השקר. להיות דובר אמת פירושו להיתפס כאדם אמין שאפשר לסמוך עליו, ויש לכך ערך חברתי רב. נוסף על כך, לרוב, עם כל הקשיים הכרוכים בה – האמת משחררת; שלא כמו השקר, שגורר שקר ועוד שקר, וסופו של המשקר להיתפס בשקריו ("לשקר אין רגליים").

אך יש לזכור שהמציאות אינה דיכוטומית, ולעיתים אנחנו נכונים לקבל ואף מזמינים – שקרים לבנים, שימנעו פגיעה באחר, ואנחנו גם סלחניים כלפי הצגת אמת חלקית או עיגולי פינות של תיאורים לטובת "סיפור טוב". אל מול זה, אנחנו מתרעמים על שקרים שתכליתם תועלת עצמית או תועלת הקבוצה של המשקר.

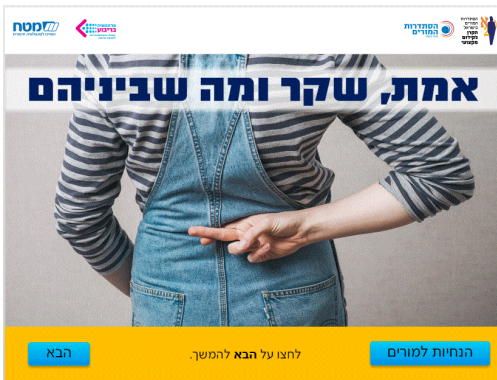
סרטון שהופק על ידי "כאן – תאגיד השידור הישראלי" מבחין בין שלושה סוגי שקרים: "שקר לבן", "שקר שחור" ו"שקר כחול". שקר שחור הוא שקר שהדובר אומר מסיבות אנוכיות, כדי להגן על עצמו או כדי להרוויח משהו. שקר כחול נועד כדי לעזור לאחרים ולא רק לעצמנו, אבל העזרה הזאת שמורה לקבוצה המצומצמת שלנו, והיא מופנית כנגד קבוצה או קבוצות אחרות.

בבית הספר, תלמידות ותלמידים מרבים לשקר שקרים שחורים וכחולים. שקרים כמו "עשיתי שיעורים" או "לא התעוררתי בבוקר" – כדי להימנע מרישום או מעונש, הם נפוצים למדי. כשניכר שהתלמיד/ה נוטים לשקר לעיתים קרובות, או שהנטייה לשקר הופכת להיות הנורמה ולא היוצא מן הכלל בהתנהגות התלמיד/ה (נטייה להפריז בסיפורים והמצאות כדי להשיג תשומת לב, למשל) – חשוב לתת על כך את הדעת ולבדוק מה המניעים של התלמיד/ה, וכיצד אפשר לעזור לו להתמודד עם המצב. במקרים של הסתרת מידע מצד התלמיד/ה המעוררת חשד לפגיעה בבית, חשוב להפנות את המידע ליועצת החינוכית בבית הספר, או לפסיכולוגית בית הספר, כדי לבדוק את הנושא לעומק ולהגן על התלמיד/ה.

שקופית 1: אמת, שקר ומה שביניהם

שאלו:

- מה דעתכם על שקרים?
- האם כל השקרים דומים? הסבירו ותנו דוגמאות.
- מה עדיף בדרך כלל – להגיד את האמת או לשקר? הסבירו.

שקופית 2: למה אנשים משקרים?

מטרת השקופית - לבסס את ההבנה שכולנו לפעמים אומרים רק חלק מהאמת, ולפעמים משקרים.

שאלות לדיון:

1. למה לדעתכם אנשים משקרים? (למורה: כדי להציג את עצמם באור אחר מכפי שהם באמת [למשל, ילד שמספר שקיבל ציון גבוה ממה שקיבל בפועל, כי הוא לא רוצה להיתפס]; כדי לא להעליב; כדי להימנע מענישה ועוד).
2. האם כל השקרים הם זהים? (למורה: למשל, האם שקר לבן שבו מחמיאים לדודה באירוע על הפעטה למרות שהשמלה שלה מכוערת בעינינו, הוא כמו הסתרה של משהו לא מוסרי שעשינו, או כמו לשקר ולהגיד על חברה משהו שלא היה ולא נברא?)
3. איך לדעתכם היה נראה העולם אם כולם היו אומרים את האמת כל הזמן? הביאו דוגמאות.

שקופית 3: למה האמת חשובה?

בשקופית זו מוצגות סיבות בעד אמירת אמת. בקשו מהתלמידים לבחור לאילו היגדים הם מתחברים ולהסביר מדוע.

הזמינו את התלמידים לציין סיבה נוספת אם יש להם, באזור התוכן החופשי.

- כי אמירת אמת יוצרת אמון וקרבה בין בני אדם.
- כי גם אם האמת לא נוחה, היא מאפשרת התמודדות.
- כי זה מוסרי להגיד את האמת.
- כי אם כולם ישקרו, לא נדע למי להאמין.
- כי אם נתרגל לשקר, כבר לא נדע בעצמנו מהי האמת.
- אחר _____

הזמינו את התלמידים לתת דוגמאות לכל אחד מההיגדים שבחרו.

שקופית 4: דעתי על אמת ושקר

בשקופית זו מופיע סקר עמודות ביחס לשאלה: מה דעתך – עם איזה מההיגדים אתה נוטה להסכים?

- שקר הוא שקר, לא משנה מאיזה סוג. תמיד עדיף לומר את האמת.
- אי אפשר להיות כנים תמיד, לפעמים שקר "לבן" עדיף מפגיעה בצד השני.
- מותר לשקר בתנאי שזה משרת מטרה טובה.
- אחר: _____

בקשו מהתלמידים להצביע עבור ההיגד שמדבר אליהם יותר מכל, או להוסיף היגד משלהם באזור התוכן החופשי.

שאלו:

- מה אפשר ללמוד מהסקר על מה שחושבים בכיתה שלנו?
- האם לדעתכם תוצאות הסקר מייצגות את מה שחושבים בחברה? הסבירו.

שקופית 5: שקרים כחולים

הקרינו לפני התלמידים את הסרטון "[שקרים כחולים](#)".

הקרינו לפני התלמידים את הסרטון "שקרים כחולים". שאלה לדין: מה אנחנו יכולים להבין מהסרט על השקרים לסוגיהם? הסבירו והביאו דוגמאות.

שאלו:

- האם יש שקר שמבחינה ערכית הוא טוב יותר או טוב פחות מאחרים? הסבירו.
- הסבירו במילים שלכם מהו שקר כחול. תנו דוגמאות לשקרים כחולים המוכרים לכם.
- האם שקר כחול הוא לגיטימי יותר משקר שחור? הסבירו.

שקופית 6: איזה מין שקר זה?

בשקופית זו יתבקשו התלמידות והתלמידים להתדיין ולהחליט איזה סוג שקר מייצג כל היגד:

איזה מין שקר זה?
מינו את ההיגדים הבאים:

הילה התחרתה בנוי על תפקיד יו"ר מועצת התלמידים בבית הספר במסגרת הקמפיין ליום קולות, הילה שיקרה ואמרה שני מועמדת רק כי אימא שלה יועצת בבית הספר

שקר לבן	שקר כחול	שקר שחור

נרוח כל היגד למועדה המתאימה לדעתכם. להמשך לחצו על **הבא**

הקודם **הבא**

- דודה שלי באה לאירוע עם שמלה ממש מכוערת, אבל אמרתי לה, "את נראית מעולה!".
- המורה שאלה אותי אם קראתי את הספר שנתנה כשיעורי בית. אמרתי "כן", למרות שקראתי רק את התקציר.
- שיחקתי בבית בכדור ובטעות ניפצתי לרסיסים פסל של אימא שלי. זרקתי את השברים לפח והעלמתי ראיות... וכשהיא חזרה הביתה ושאלה איפה הפסל אמרתי לה שאין לי מושג.
- כדי שהכיתה שלנו תנצח בתחרות מתמטיקה שכבתית שהתקיימה במחשב – נכנסתי עם שם המשתמש של חברים שלי ועשיתי את המשימות במקומם כי אני מעולה בזה.

- הילה התחרתה בנוי על תפקיד יו"ר מועצת התלמידים בבית הספר. במסגרת הקמפיין לגיוס קולות, הילה שיקרה ואמרה שני מועמדת רק כי אימא שלה יועצת בבית הספר.
- עשיתי בייביסיטר על ענבר בת ה-4. היא שרבטה איזה קשקוש, ואמרתי לה, "ציירת כל כך יפה!".
- בטיול השנתי רציתי להתחמק מההליכה בנחל ואמרתי שכואבת לי הבטן כדי להישאר לנוח באוטובוס.
- התערבתי עם תומר חבר שלי על הקלפים של אחי, והפסדתי. כשאחי חיפש את הקלפים אמרתי לו שאני לא יודע איפה הם אבל יש מצב שיוליה המנקה לקחה אותם בשביל הבן שלה.

שאלו את התלמידות והתלמידים:

- האם תמיד ברור באיזה סוג שקר מדובר? הסבירו.

שקופית 7: מה שקרים עושים

אמירת שקר יכולה לגרום לנו לתחושות שונות. סמנו מה כל סוג של שקר גורם לכם להרגיש...

אי-נוחות; שמחה; כעס על עצמי; כעס על האחר; בטן מתהפכת; אדישות; חולשה; הזעה; רפיון; אהבה; הקלה; רגיעה.

הזמינו את התלמידות והתלמידים לבחור אילו רגשות מעורר בהם כל אחד מסוגי השקרים.

לבסוף שאלו:

מה שקרים עושים
אמירת שקר יכולה לגרום לנו לתחושות שונות. סמנו מה זה גורם לכם להרגיש.

שקר לבן

אי-נוחות	שמחה	כעס על עצמי	כעס על האחר
בטן מתהפכת	אדישות	חולשה	הזעה
רפיון	אהבה	הקלה	רגיעה

שקר כחול

אי-נוחות	שמחה	כעס על עצמי	כעס על האחר
בטן מתהפכת	אדישות	חולשה	הזעה
רפיון	אהבה	הקלה	רגיעה

שקר שחור

אי-נוחות	שמחה	כעס על עצמי	כעס על האחר
בטן מתהפכת	אדישות	חולשה	הזעה
רפיון	אהבה	הקלה	רגיעה

לחצו על הרגשות המתאימים לסמנו. לחצו על **שאלה לדיון**. לחצו על **הבא** להמשך.

הקודם **הבא**

- האם יש רגשות שחוזרים על עצמם לגבי כל סוגי השקרים?

- האם יש רגשות שמופיעים בסוג אחד של שקר ולא באחר? אם כן, מדוע.

שקופית 8: אמיתות על האמת

שאלו את התלמידים: מה פירוש הדבר בשבילך לומר את האמת, גם כשהדברים לא נוחים לך?

בקשו מהתלמידים לגרור אל קרני השמש את ההיגדים, ואפשרו להם להוסיף היגד משלהם באזור התוכן החופשי. לגבי כל היגד שגורים אפשר לשאול את התלמידים עד כמה הוא רלוונטי לגביהם.

כל היגד שיגררו לקרני השמש, יוסיף ויגדיל את חיוכה.

היגדים:

- תופסים אותי כאדם אמין שאפשר לסמוך על מה שהוא אומר.
- זה עוזר לי להרגיש יותר טוב עם עצמי.
- זה תואם את הערכים שאני מאמין בהם.
- זה מקרב אותי לאנשים.
- לפעמים זה מאיר אותי באור לא טוב.
- זה משפר את הקשר שלי עם אנשים.
- אחר _____
- אחר _____

ביחס להיגד "לפעמים זה מאיר אותי באור לא טוב", שאלו – למה הכוונה? תנו דוגמה. אם זה כך, מדוע גם כשלאמת יש השפעה כזו, נבחר להגיד אותה בכל זאת? (כי זה מחיר נמוך לשלם לעומת הרווח העצום שבאמירת אמת: להיתפס כאדם אמין שאפשר לסמוך על דבריו).

שקופית 9: להגיד תמיד את האמת

קראו עם התלמידות והתלמידים את המשפט הזה: נהוג לומר שתמיד עדיף לומר את האמת. מה דעתכם?

בשקופית זו ממשיכים בחשיבה על מהות אמירת האמת. במידת האפשר, הפעילו את הסל"ב (סלולרי בכיתה) האנונימי כדי לאפשר טווח רחב של תשובות. אם זה לא אפשרי, הפנו את השאלה לתלמידות ולתלמידים וכתבו תשובות מדגמיות באזור התוכן החופשי.

שקופית 10: אמת מוחלטת

שאלות לדיון

אמת מוחלטת

דור: ניב הרס לנו את כל הכיף לקראת המסיבה. ביאס את כולנו עם הצעקות שלו על שני. תמיד הוא חייב להכניס את כולם לעצבים.

יוני: כל אחד היה מתעצבן במקומו. שני חירבה את המסיבה כי היא הזמינה את כולם אליה בדיוק בערב שניב קבע למסיבה.

קראו עם התלמידים את תיאור הדו-שיח בין דור ליוני בסיום לחצו על **שאלות לדיון** להמשיך לחצו על **הבא**.

הקודם **הבא**

מטרת השקופית: להעלות למודעות התלמידים שלרוב אין אמת מוחלטת.

במקרים מסוימים, שני אנשים יקראו את המצב באופן שונה לחלוטין ובכל זאת – מבחינת כל אחד מהם זוהי האמת.

קראו עם התלמידים את תיאור הדו-שיח בין דור לניב:

דור: ניב הרס לנו את כל הכיף לקראת המסיבה. ביאס את כולנו עם הצעקות שלו על שני. תמיד הוא חייב להכניס את כולם לעצבים.

יוני: כל אחד היה מתעצבן במקומו. שני חירבה את המסיבה כי היא הזמינה את כולם אליה בדיוק בערב שניב קבע למסיבה.

שאלו:

- מה להבנתכם קרה פה?
- מהי האמת מבחינת דור?
- מהי האמת מבחינת יוני?

פתחו את השאלות לדיון:

- האם במקרה הזה יש אמת ושקר ברורים?
- האם יש מקרים אחרים שבהם יש אמת ושקר ברורים?
- מה ההבדל בין סוגי המקרים האלה?
- תנו דוגמה למצב שבו שני צדדים רואים את האמת בצורה שונה...

X

האם במקרה הזה יש אמת ושקר ברורים?

האם יש מקרים אחרים שבהם יש אמת ושקר ברורים?

מה ההבדלים בין סוגי המקרים האלה?

תנו דוגמה למצב שבו שני צדדים רואים את האמת בצורה שונה...

שקופית 11: לסיכום

לסיכום

"כל שאני יכול לקנות ללמד את בני הוא לומר את האמת ולא לפחד מאף אדם". (אדוארד מורו)

בכל ויכוח יש שלושה צדדים: הצד שלך, הצד שלי והאמת. (מקור לא ידוע)

האם אתם מזדהים עם אחת מהאמרות? מדוע? מוזמנים לנסח אמרה משלכם בנושא.

רשימת זכויות יוצרים ©

להתחלה **הקודם**

בשקופית הסיכום מופיעות שתי ציטטות על אמת ושקר. הזמינו את התלמידות והתלמידים לאתר באמצעות הנייד שלהם עוד ציטוטים שמדברים אל ליבם בנושא, והעלו אותם על הכתב במצגת או על הלוח.

- "כל שאני יכול לקנות ללמד את בני הוא לומר את האמת ולא לפחד מאף אדם." (אדוארד מורו)
- בכל ויכוח יש שלושה צדדים: הצד שלך, הצד שלי והאמת.

שאלו:

- האם אתם מזדהים עם אחת מהאמירות? מדוע?
- נסחו אמרה משלכם בנושא (לצורך כך תוכלו שוב להפעיל את הסל"ב האנונימי).

בסיום שאלו: מה התחדש או התחדד לכם בעקבות הפעילות היום? הסבירו.

ⁱ המדריך הישראלי להורים, שנים ראשונות: מהלידה עד גיל שש. הילי כוכבי, עמירם רביב, הוצאת כינרת זמורה ביתן, 2007.